

S. Turcsányi Ildikó:

Régi titkok tudója, múltunk őrizője, a *múzeum*

Lépten-nyomon felteszik ismerőseim a kérdést: még mindig a múzeumban dolgozol? Mit csináltak Ti ott egyáltalán? A nemrég internetes fórumokon zajlott, laikusok között nagy indulatokkal folyt eszmecserek is azt bizonyítják, az utca embere nemigen tudja, mivel is foglalkozunk mi, múzeumi szakemberek, régészek, történészek, néprajzosok, művészet-történészek, restaurátorok, múzeumpedagógusok. Elsőre mindenkit el kell kedvetlenítsek: nem, még a régész sem foglalkozik kincskereséssel, mint azt a rendkívül népszerű televíziós feltűnéshajhász műsorok sugallják. Az igazi kutató számára sok minden sokkal értékesebb, mint egy halom aranykincs. A régésznek egy cserépdarab, ami egy korábban környékünkön nem dokumentált népcsoport letelepedését bizonyítja, vagy egy régóta keresett objektum bizonyítéka. A történésznek egy papírfecni, ami városunk múltjának egy homályos pontját világíthatja meg. A néprajzosnak egy jellegzetes cserépedény, egy mesterség csak régióinkban használt eszköze, vagy egy csak itt hordott népi viseleti darab. A művészettörténésznek egy papírlapra vetett pár vonal, kis rajz, ami akár egy híres alkotás részletének első vázlata is lehet.

Részletek a békési múzeum 1945-ös kiállításából

A lényeg: a múzeum az a hely, ahol múltunk darabkáját gyűjtik, ahol ezekből az apróbb-nagyobb információkból, tárgyakból összeáll az emberiség útja, földünk, lakóhelyünk, szülőföldünk és az egyes emberek, mi magunk története, életünk, hagyományaink. A kutatók számára az emberiség története olyan, mint egy örökké épülő, soha el nem készülő ház. A gondosan egymásra rakott „tégglák” elődeink tapasztalatai, a felfedezések, találmányok, az ember fejlődésének apró, egymásba fonódó láncszemei. Ha egy „tégla” hiányzik, összedől a ház, érthetetlen a történet. Ezeknek a „téggláknak” halvány lenyomatait, ici-pici darabkáit közgyűjteményeink, a múzeumok, levéltárak, könyvtárak őrzik. Ezek alapján írható meg hosszú-hosszú munka után egy-egy tájegység, egy-egy térség, egy-egy település, egy-egy család, egy-egy ember hiteles és teljes története, szokásainak, hagyományainak krónikája, élete és halála. Meg is őrizzük utódaink számára elődeink, a régmúlt, a múlt, a közelmúlt emberének használati tárgyait, munkaeszközeit, szórakozásának emlékeit, viseletét, mindazt, ami elkísérte őket a bölcsőtől a sírig. Az írásos emlékekben fennmaradnak álmaik, örömeik-

bánataik, utókornak szánt gondolataik is. Soha ne feledjük Vörösmarty Mihály szavait: "A múltat tiszteld a jelenben, s tartsd a jövőnek". Hát erre való a múzeum!

A békési múzeum kiállításának részlete az 1940-es évekből:
jobbról a múzeumalapító Durkó Antal

dosító 2012. évi CLII. törvény 2013. 1. 1-én lépett életbe) a muzeális intézmény fogalmát, feladatait az alábbiakban határozta meg: „A múzeum a kulturális javak tudományosan rendszerezett gyűjteményeiből álló muzeális intézmény, amely a kulturális javakat és a szellemi kulturális örökség elemeit tudományos, örökségvédelmi, oktatási és ismeretátadási céllal gyűjti, megőrzi, feldolgozza, kutatja és kiállítja, továbbá egyéb formákban közzé teszi. Tevékenységével elősegíti a természeti, társadalmi, művészeti, kulturális és tudományos összefüggések kutatását, megértését, nyomon követi azok jelenkori változásait és folytonos művelődésre ösztönöz.

1971-ben vette fel a békési múzeum Jantyk Mátyás festőművész nevét,
fotó az ekkor rendezett emlékkiállítás megnyitójáról

publikálása, hozzáférhetővé tétele, ennek keretében állandó és időszakos kiállítások rendezése, közművelődési és múzeumpedagógiai programok és kiadványok biztosítása, a kulturális javak digitalizálása, és a kutatási tevékenység biztosítása.” Kissé érthetőbben: a múzeum

Természetesen hivatalos meghatározása is van intézményünknek, a múzeum fogalmát, feladatait jó évszázada folyamatosan aktualizált törvények rögzítik. Jelenleg hatályos törvényünk (a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvényt módosító 2012. évi CLII. törvény 2013. 1. 1-én lépett életbe) a muzeális intézmény fogalmát, feladatait az alábbiakban határozta meg: „A múzeum a kulturális javak tudományosan rendszerezett gyűjteményeiből álló muzeális intézmény, amely a kulturális javakat és a szellemi kulturális örökség elemeit tudományos, örökségvédelmi, oktatási és ismeretátadási céllal gyűjti, megőrzi, feldolgozza, kutatja és kiállítja, továbbá egyéb formákban közzé teszi. Tevékenységével elősegíti a természeti, társadalmi, művészeti, kulturális és tudományos összefüggések kutatását, megértését, nyomon követi azok jelenkori változásait és folytonos művelődésre ösztönöz.

A múzeum feladata a működési engedélyében meghatározott gyűjtőkörébe tartozó kulturális javak gyűjteményeinek gondozása, ennek keretében azok gyarapítása, nyilvántartása, állományvédelme, tudományos feldolgozása és

küldetése az, hogy a legszélesebb közönség számára a legmegfelelőbben biztosítsa a lehető legtöbb értékéhez való hozzáférést, ugyanis ez az intézmény talán a legizgalmasabb kulturális szervezet, ez a hely kultúrák és emberek találkozási helye. Nemzetközi szervezetünk, az ICOM által 2004-ben kiadott Múzeumok Etikai Kódexe azt tartalmazza, hogy *„a múzeum profitra nem törekvő, a társadalom és fejlődése szolgálatában álló, a köz számára nyitott állandó intézmény, amely az emberek és környezetük anyagi és szellemi bizonyítékait gyűjti, megőrzi, kutatja, közvetíti és kiállítja tudományos, közművelődési és szórakoztató céllal”*.

A múzeumokban dolgozó szakemberek tehát nem érnek rá unatkozni, tevékenységünk a

1981 októberében a Petőfi utca 41. szám alatti régi tanítói lakban Iskolamesteri Lakást rendeztek be. Létszámihiány miatt látogathatósága azóta sem megoldott.

terepen végzett gyűjtőmunkától elkezdve a tárgyak rendbetétele után azok nyilvántartásba vételén túl a szakma számára publikációkban, a nagyközönség számára kiállításokban történő közreadásáig, bemutatásáig tart. A fentebb idézett törvény azt is megszabja továbbá, hogy a muzeális intézmény köteles az éves munkatervét és éves munkájáról szóló beszámolóját gyűjteményfejlesztéssel, gyűjteményfeltárással, kutatással, műtárgyvédelemmel, szolgáltatással, bemutatással kapcsolatos szakmai mutatók alapján elkészíteni. Ez pedig nyílt és publikus, hiszen mind a várost vezető önkormányzati képviselőtestület, mind a mindenkori minisztérium felé be kell nyújtanunk. Tehát minden, múzeumi munkánk iránt valóban érdeklődő hozzáférhet, bármikor megtekintheti, követheti, számon tarthatja (és számon kérheti) az intézményünkben folyó tevékenységet. (Ajánlom olvasnivalóként főleg azon „lokál-

patrióták” figyelmébe, akik az előzetes informálódás minimális igénye nélkül, csupán saját okosságuktól eltelve vagdalkoznak internetes fórumokon városuk múzeuma ellen.)

Kicsit a múzeum, mint intézmény általános történetéről is beszélünk kell.

Az első leletek, amelyek a tudatos történeti gyűjtés létezésére utalnak, a Kr. előtti 2. évezredből a mezopotámiai (dél-babiloni) Larsából (ma Tell Senkere) származnak, ahol régi feliratok másolatait gyűjtötték oktatási célból. Bel-Shalti-Nannar hercegnő, a babiloni Káld-dinasztia utolsó királya, Nabú-naid (Kr. előtt 556–539) lánya, a dél-mezopotámiai Urban (ma Tell-el-Mukajjar, Irak) helyi régiségek gyűjteményét hozta létre, amelynek maradványait 1934-ben Sir Charles Leonard Woolley tárta fel. Eközben előkerült egy gyűjteményjegyzék is, a származási helyekre vonatkozó adatokkal, valamint egy dobformájú agyagtárgy, amelyről azt feltételezik, hogy egyfajta „múzeumi címke” lehetett.

1983. Októberében átadták új rendeltetésének a Bérház emeleti termeit, megnyílt a Békési Galéria

Maga a múzeum elnevezés a görög Mouseion szóból származik, jelentése: a múzsák szent helye, szentélye, az emlékezés helye, a művészetek otthona. A múzeumnak, akár a hellén korban, ma is az a küldetése, hogy emléket állítson régi koroknak, és a művészetek üzenetét közvetítse a modern ember számára. A Muszeionban a Helikonon többek között Hésziodosz, az ógörög költő műveit őrizték, ólomtáblákon konzerválva. Athén templomaiban és számos más szent helyen, például Delphoiban, Olümpiában és Déloszban hatalmas mennyiségű áldozati ajándékot őriztek meg, elsősorban művészien megmunkált kultikus tárgyakat. Az első olyan gyűjtemények, amelyeket kifejezetten művészi és tudományos célokra szántak, Egyiptom görög fővárosában, Alexandria kikötővárosában jöttek létre. A keleti kikötő közelében álló királyi vár területén I. Ptolemaiosz Szótér (Nagy Sándort követte Egyiptom trónján) Kr. előtt 290-ben alapította meg a múzsáknak szentelt Muszeiont, a tanulmányok és a tanítás központját. Az intézményt fia, Ptolemaiosz Philadelphosz bővítette ki; ez volt a hellenisztikus tudomány kutató- és oktatóközpontja, amelyben a tudósok és a művészek együtt éltek és dolgoztak. Az épület mellett állat- és növénykert, csillagvizsgáló

és laboratórium is üzemelt. A könyvtár nagy része Kr. előtt 47-ben egy tűzvészben megsemmisült, magát a Muszeiont és a könyvtár maradványát a 3. században Aurelianus és a 4. században I. Theodosius uralkodása alatt rombolták le.

1985-ben kiállítás nyílt a Nagyházban a Békés-Tarhosi Énekiskoláról, az emléktárgy gyűjtése is ekkor kezdődött. (A kiállítás már nem látható, részletei az új állandó tárlaton kaptak külön vitrint.)

Miután Róma meghódította Görögországot, és ezzel a Kr. előtti 2. évszázadban elindult a görög kultúra hanyatlása, az eredeti régiségek és azok másolatainak gyűjtése politikai programmá vált. A görögök feletti diadalt a Róma összes terén felállított nagy mennyiségű görög műtárgy jelenítette meg a nyilvánosság számára. Hadrianus császár (76–138) tiburi (Tivoli) villája mellett rekonstruálta azokat a nevezetességeket, amelyeket görögországi és egyiptomi útjai során megismert.

A keresztény Európában mindenekelőtt I. Nagy Károly római császár (768–814) és VII. Bíborbanszületett Konstantin bizánci császár (913–959) voltak a tudomány és az oktatás nagy támogatói. Komoly gyűjteményeket hoztak létre, amelyeket megfelelő alkalmakkor megmutattak vendégeiknek. Az antik világ hanyatlásával és a kereszténység növekvő befolyásával egy időre

Békési ködmön, 19. század vége, fehér bőrrátétén selymhímzés

az antik tárgyak jelentősége is elveszett. Helyükre a keresztény múlt tanúságai léptek, amelyeket templomokban és kolostorokban gyűjtöttek. A 14. és a 17. század közti időszak a nagy fejedelmi gyűjtőszemélyiségek kora volt. Újkori értelemben az egyik első jelentős gyűjtő I. János, Berry hercege (1340–1416) volt, műalkotásokat és kézműves munkákat illetve természeti ritkaságokat is gyűjtött a világ minden tájáról. A művészetek különleges támogatói és a múzeumalapítók közé tartoztak a 15. századtól a római pápák: II. Pál, IV. Sixtus, aki 1471-ben a Capitoliumon hozott létre múzeumot antik szobrok számára, és aki megtiltotta az antik tárgyak kivitelét a városból, valamint II. Gyula, aki számos, később világhírűvé vált antik műtárgyat szerzett meg, köztük a Belvederei Apollónt és a Laokoón-csoportot. X. Leó pápa a vatikáni Cortile-kertbe gyűjtött szobrokat, és 1515-ben Raffaellót kérte fel régészeti felügyelőnek. III. Pál (Alessandro Farnese) jelentős antik gyűjteményt hozott létre.

1968-69 óta a Nagyház padlása a múzeum központi raktára. Az elmúlt években beszerzett korszerű, a gyűjtemény állapotmegőrzését elősegítő polcrendszeren főként a néprajzi anyag kapott helyet.

Spanyolország királyai, II. Fülöp (1556–1598), III. Fülöp (1598–1621) és IV. Fülöp (1621–1665) flandriai és itáliai vásárlások valamint hazájukban kiadott megbízások nyomán hatalmas gyűjteményeket építettek fel, amelyek a madridi Prado Múzeum alapját képezik. A múzeum 1785-ös alapítása után a gyűjtemény még királyi tulajdonban maradt, 1868-ban került át az állam birtokába. I. Ferenc, francia király (1515–1547) elkészíttette a Louvre kastélyépületét és létrehozta a királyi festménygalériát Fontainebleau-ban.

Békési butéliák a néprajzi gyűjteményből

Nagy hatást gyakoroltak a gyűjtőtevékenység fejlődésére a 15. és 16. századi felfedezők és a gyarmatosítás. A tengerentúli kereskedelem révén addig ismeretlen növények, magvak, állatok és állati testrészek jutottak el Európába, amelyeket összehasonlító vizsgálatoknak vetettek alá. A kereskedők mellett mindenekelőtt holland és itáliai gyógyszerészek hoztak létre ilyen naturália-gyűjteményeket. Ezekben a gyűjteményekben vezették be – bár legtöbbször gazdasági okokból – az első tudományos rendszerezéseket is.

Konrad Gesner zürichi orvos, a „zoológia atyja” volt 1550 körül az egyik első polgári, természettudományi gyűjtemény tulajdonosa. A szokatlan, valamint a különös iránti érdeklődés a 16. század második felében az úgynevezett Kunst- und Wunderkammerek (művészetek és csodák tárháza) kialakulásához vezetett. A bázeli „Amerbach-kabinet” a svájci jogász, Basilius Amerbach festményeket, rajzokat, grafikákat, érméket és hasonló tárgyakat tartalmazó gyűjteménye, kezdeteit tekintve visszanyúlhat egészen a 15. század végéig. 1661-ben az egyetem és Bazel város tanácsa vásárolta meg, s így ez a legkorábbról ismert nyilvános múzeum.

A 17. században jelentős gyűjtemények jöttek létre Angliában is. Az 1638-ban elhunyt utazó és felfedező John Tradescant gyűjteménye az oxfordi Ashmolean Museum magját alkotta. Az utóbbit egy polihisztor, Elias Ashmole alapította. Az Ashmolean új épületének 1683-as megépítése után vált az első modern értelemben vett múzeummá, szisztematikusan rendezett, kiállított gyűjteménnyel, könyvtárral, előadóteremmel és kémiai laboratóriummal.

A 18. században jelent meg a múzeum, mint intézmény. A legkorábbi modern állami múzeum a londoni British Museum. Az első, mindenki számára nyilvánosan és előzetes bejelentkezés nélkül látogatható nagy képtár a bécsi császári galéria volt, miután a gyűjteményt 1781-ben a Belvedere kastélyban újrendezték.

Ugyanebben az évben jelent meg a bázeli Christian von Mechel által összeállított katalógus, a világ első tudományos múzeumi katalógusa. Mérőföldkő volt a modern múzeumok történetében a francia királyok gyűjteményének megnyitása a párizsi Louvre-ban, 1793-ban.

Magyarország elsőként alapított múzeumi intézménye a **Magyar Nemzeti Múzeum** volt. 1802. november 25-én gróf Széchényi Ferenc úgy döntött, hogy gazdag gyűjteménye-

Esküvői emlék és békési menyasszonyi főkötő a 19. század végéről

it „édes hazámnak és a közösségnek hasznára és javára mindörökre és visszavonhatatlanul adományozom, átadom és átruházom”. A nagylelkű adományt uralkodói jóváhagyás erősítette meg. Bár az új intézmény az alapítólevélben változó nevekkkel szerepelt (Nemzeti Könyvtár, Országos Múzeum, Nemzeti Múzeum), a kor fogalmai szerint Széchényi gróf a magyar nemzeti könyvtárat alapította meg – ám kezdettől fogva azzal a lehetőséggel, amit a nemes gesztusért köszönetet mondó 1807. évi 24. törvény így fogalmazott meg: az adományozó gróf „terjedelmes és válogatott könyvtárát, valamint kiváló gondossággal és költekezéssel gyűjtött ritka pénzérmeit s jeles családok czimereit, ugyszintén földabroszait, képeit és kéziratait a magyar nemzet használatára, teljes joggal, átirta és ezekkel egy föllállítandó nemzeti muzeum alapjait dicséretes buzgósággal lerakta”.

Az adomány először a pesti pálos kolostor könyvtártermében, majd 1807-től a pálos (később egyetemi) templom túloldalán álló egykori egyetemi épületben nyertek elhelyezést.

A régészeti gyűjtemény egyik legelső darabja: feliratos római kori téglatöredék Battáról (Százhalombatta, római Matrica tele-

Egy évvel később az országgyűlés az 1808. évi 8. törvénycikkben gondoskodott a Magyar Nemzeti Múzeum felállításáról, és a vármegyék megajánlásai révén a pénzügyi alap biztosításáról. 1812-ben nevezték ki Miller Jakab Ferdinándot a Múzeum első igazgatójának. Az állam 1813-ban megvette a Batthyány családtól a mai múzeumépület telkét, majd az azon álló városi palotába költöztette a mind

gazdagabb anyagot. A nagyszámú adomány mellett vásárlások útján gyarapodtak a táruk, így például a híres tudós, műgyűjtő, Jankovich Miklós gazdag gyűjteményeivel. A Magyar Nemzeti Múzeum gyarapodása mellett a 19. század első harmadában egy méltó hajlék felépítése is nemzeti ügygé vált. Tervezésével a magyarországi klasszicista építészet jelentős alakját, Pollack Mihályt bízták meg, az építkezés 1837 és 1847 között folyt.

Békés megyében a gyulai, ma Erkel Ferenc Múzeum született elsőként 1868-ban, majd a békéscsabai, ma Munkácsy Mihály Múzeum követte 1899-ben. Ezután a békési következett, a megye többi nagyobb múzeuma csak utánunk alakult, az orosházi, ma Szántó Kovács János Múzeum 1945-ben, a szarvasi, ma Tessedik Sámuel Múzeum 1951-ben.

Banner János „piskótái”

A békési múzeum története

1936 októberében olvashatunk az első „Békési Napok”-ról, ekkor régiségekből egy békési szobát rendeztek be, majd gyűjtésre szóló felhívás is megjelent az újságban. 1937-ben már „Békési Hét”-ről hallunk, ekkor szobát és konyhát láthattak az érdeklődők. A békési múzeum alapításának évét hivatalosan 1938-ra tesszük. Békés község főjegyzője felkérte Durkó Antalt a múzeum létrehozására, gyűjtést is indítottak, a nagyobb tárgyak a gimnázium pincéjében, a kisebbek a biológia szertárban nyertek elhelyezést. A gyűjtemény alapját a

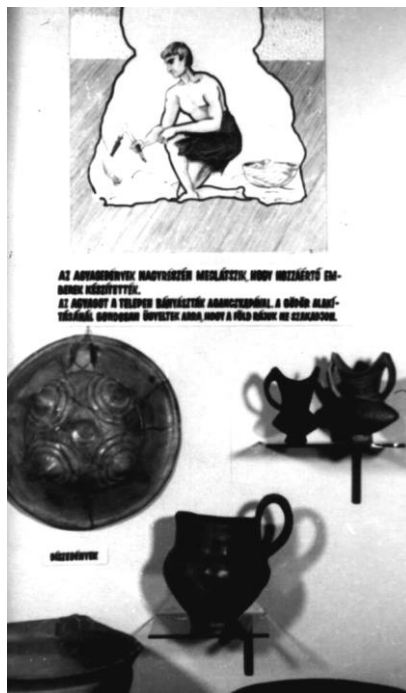

Jellegzetes bronzkori edénytöredékek Békés-Várdombról (ma Tarhoshoz tartozó határrész), szörványok Banner János ásátásáról

gimnáziumi szertárként működő iskolai „múzeum” jelentette. Banner János régészprofesszor 1940-ben így emlékezett erre a gyűjteményre: *„Még nem volt szabad felmenni a falépcsőn a kollégium első emeletére, bár már második esztendeje jártam a földszinten lévő elemi iskola III-IV. osztályába. De hát a gyerek kíváncsi, s mivelhogy két bátyám már többször is járt a Faragó János tanár úr vezette intézményben és arról csodákat mesélt, nehezen vártam, hogy végre már előttem is megnyíljen. Csak első gimnazista koromig kellett várni, érkezett ennek is az ideje. De már előbb be-bekukucskáltunk a kulcslyukon. Így még rejtélyesebb volt, mint később, amikor belül kerülhettünk az ajtón!”* 1940-ben már mintegy 800 tárgya volt a múzeumnak, ezekből a gimnázium dísztermében kiállítást rendeztek, majd újabb gyűjtés indult. Később a község kibérelte a presbitériumi termet, 300 Ft-ból berendezést csináltattak, kecskelábú asztalokon mutatták be a tárgyakat. Ezt 1945. március 15-én nyitotta meg Durkó Imre községi bíró, a kiállítást kedden, pénteken és vasárnap lehetett megtekinteni. 1950 januárjától a múzeum megkapta a Kultúrház (Széchenyi tér 4.) emeleti 3 helyisé-

gét, mivel a presbitériumi terem más célokra kellett. 1953 elején a gyűjtemény a Bérház 3 földszinti termében nyert elhelyezést, ekkor kapott vitrinekkel két teremben állandó történeti kiállítást rendeztek be. 1962-ben az anyag tanácsai kezelésbe került. 1966 tavaszán a múzeum

1970-ben nyílt az első régészeti kiállítás Banner János Békés-Várdombi bronzkori ásatásának anyagából, a tárlatot maga az ásató nyitotta meg

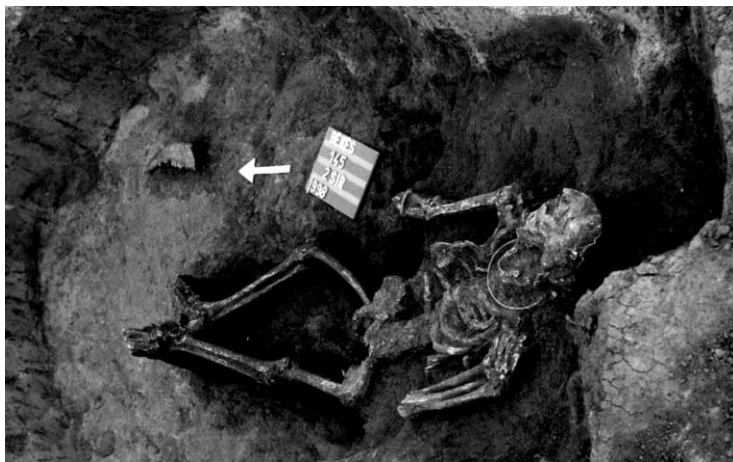

az addig járási hivatalok által használt Nagyház 5 helyiségét kapta meg, majd az 1968-69 évi helyreállítási munkák után az egész földszintet és a padlástérrel raktárnak. 1968-ban P. Szász Lajos tanítót bízták meg a múzeum vezetésével, 1970-ben dr. Tábori György néprajzkutatót nevezte ki a megyei múzeum. 1971 októberében az intézmény felvette Jantyik Mátyás festőművész nevét, ekkor kiállítás is nyílt műveiből. 1978-ban Nemes Dénes került a múzeum élére. 1979 novemberében megnyílt a Békési Ház, népszerű nevén a Tájház. 1981 októberében a Petőfi utca 41. szám alatti régi tanítói lakban Iskolamesteri Lakást rendeztek be. 1983 októberében átadták új rendeltetésének a Bérház emeleti termeit, megnyílt a Békési Galéria. Egyéb jelentős változások is történtek a múzeum életében, az addigi lelkes, de sok esetben a szakmához nem értő tanáreberek után múzeumi szakemberek kerültek az intéz-

ményhez. 1982-ben néprajzos, 1983-ban régész-történész szakmuzeológus kezdte meg működését, azóta mind a gyűjtés, mind a nyilvántartás, mind a közművelődés, mind a kiállítások színvonala, a kutatások, a kutatások közzététele minőségi szintet lépett. 1987-ben B. Szűcs Irén vette át az intézmény vezetését, 2011 óta S. Turcsányi Ildikó irányítja a szakmai munkát.

Gyűjteményeink

A múzeum alapításához képest a tárgyak szabályos nyilvántartásba vétele igen sokára kezdődött el. Még 1950-ből is ismerünk olyan minisztériumi leiratot, amelyben a gyűjtemény leltározását sürgetik, megkérdőjelezve az intézmény közgyűjteményi voltát. Végül 1953-ban a néprajzi gyűjteménnyel kezdődött a leltározás, ezt 1956-ban áteltározták, illetve

Az 1998-as borosgyáni leletmentés szarmata női sírja

egy osztatlan leltárkönyv meghatározott részeibe a következő szakokra osztották: Néprajz, Numizmatika, Fegyvergyűjtemény, Képzőművészet, Természettudomány, Térképek, Fényképek, Archaeológia. Jelenlegi működési engedélyünk szerint a következő „élő” gyűjteményeink vannak („élő”, tehát gyűjthető az a gyűjtemény, amelyet szakmuzeológus gondoz): néprajz, régészet, helytörténet,

történeti dokumentáció, iskolatörténet, képzőművészet, iparművészet, numizmatika, Békés-Tarhosi Énekiskola gyűjteménye, fotógyűjtemény.

A néprajzi gyűjtemény 1956-ban az első leltárba vételnél 1198 darabbal került nyilvántartásba, 1981-ben 4203 darabos volt, most 5177 darabot számlál. A paraszti és polgári háztartás berendezési és használati tárgyait, a népi mesterségek eszközanyagát, a paraszti élet mindennapi tartozékait, népi gyermekjátékokat, a bölcsőtől a sírig szóló békési népi viseleti darabokat tartalmaz. Egy-egy részletét időről-időre bemutatjuk tematikus kiállításainkon, legteljesebb, a valamikori békési életet bemutató egysége a Tájház berendezése.

A régészeti gyűjtemény alapja a gimnázium filológiai szertárának anyaga, ez került át alapításkor a múzeumba. A gimnáziumi értesítők szerint kb. 1860-tól létezik, legrégebbi darabjai a leltárkönyvi beírás alapján 1866-ban Mogyoróssy János ajándékai, római kori leletek Battáról (Százhalombatta, a pannóniai Matrica település). 1955-ben, első számbavételekor a gyűjtemény

Újkőkori vallási kultuszra utaló „arcos” edény a 2002 évi povádzugi ásatásból

813 darab volt, 1983-ban régész szakmuzeológus idekerülésekor 887 darabot számlált, jelenleg 6137 darabot tartunk nyilván. Érdekes visszaemlékezést olvashatunk a gimnáziumi anyag gyarapodásáról a Békésen gyerekeskedő Banner János régészprofesszor egyik aquin-

A 2002 évi povádzugi ásatás legjelentősebb lelete: agyagnehezék, élén bekarcolt emberábrázolással

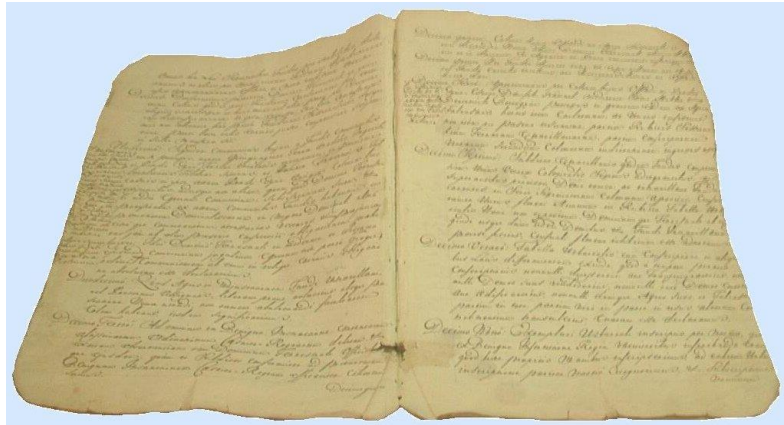
cumi látogatásának leírásában: *"Emlékezem, hogy először az amphiteatrumot néztem meg. Aztán jött a város maradványainak a megtekintése. Faltam a látnivalókat, de már tudtam, hogy bűn elkövetése nélkül nem hagyom el a területet. Láttam, hogy egy nagyobb piskótatéglából rakott padlót már erősen kikezdett az idő. Már lefelé igyekezett a nap, amikor elhagytam a múzeumot. Hiába küzdött bennem a jóra való szándék, eluralkodott rajtam a bűnös szándék és visszahúzott a piskótákhoz. Senki se járt a környéken, nyugodtan dolgozhattam és a négy téglá csakhamar a kabátom alá került s baj nélkül kijutottam a kerítésen kívül. (Megnyugtathatom az aquincumi múzeum igazgatóságát, hogy a négy piskótatéglából kettőt az iskolának adtam. Kalvoda Ferenc tanár úr, a történet-philológiai múzeum kezelője sohasem tudta meg, hogy velem együtt ő is orgazda lett, sőt az 1904-1905. évi értesítőben, a régiségtani múzeum gyarapítói közt ki is mutatta, "Banner János VII. osztályú tanuló 2 db római téglát Aquincumból". A gimnáziumi szertáron alapuló múzeumi régészeti gyűjteménybe az első ásatásból bekerült*

Békési céhláda (látható az állandó kiállításban)

anyag éppen Banner János 1950-1960 között Békés-Várdomb lelőhelyen végzett feltárásának szórványleletei (a leletanyag többi része a békéscsabai múzeumba került). A békési múzeum első régészeti kiállítása ennek a feltárásnak az anyagából 1970. október 25-én

nyílt „Várak Békés határában” címen. 1983 óta dolgozik az intézményben régész szakmuzeológus, rendezésében 1987-ben nyílt a múzeum első, saját anyagból rendezett régészeti kiállítása „Békési régészeti leletek” címen. A múzeum első saját ásatása 1990-ben, Rosszerdő-Laposa lelőhelyen folyt. 1991-ben nagyobb mennyiségű ásatási anyag került be a 16-17. századi törökkori palánkvár területén folyt kastélyzugi leletmentésből. (1970 óta tudjuk, hogy itt állt a törökkori palánkvár, több éves ásatás tisztázta kétséget kizáróan annak szerkezetét, rekonstruálta építéstörténetét. Felesleges tehát új elméleteket gyártani, új helyszínt keresni egy már megtalált és régészet-szakmailag azonosított középkori objektumot illetően.) Az első jelentős leletek 1998-ban Borosgyán lelőhelyről kerültek a gyűjteménybe. A régészeti anyag legnagyobb gyarapodását az 2002. évi Békés-Povádon folytatott feltárás hozta.

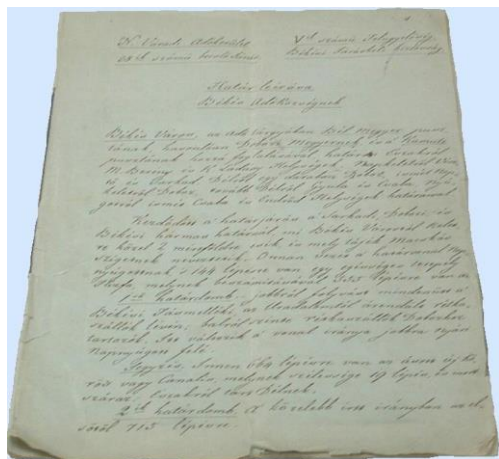
Békési urbárium (jobbágyok kötelezettségei földesúr számára) 1771-ből

Az ásatás kiemelkedő leletei az újkőkori kultuszokra

utalnak: úgynevezett arcós edény töredéke, kultikus rendeltetésű edények lábat utánzó lábai és az ásatás legjelentősebb lelete, egy szövőszéknehezék, élén emberábrázolással.

A történeti gyűjteményt 1970-től vezetik külön, ekkor 15 darab volt, 1982-ben már 1158 darabot számlált, jelenleg 2000 darabot tartunk nyilván. Kiemelkedő tárgyegyüttese a Békésen létezett kismesterségek művelőinek eszköze: cipész, csizmadia, asztalos, kerékgyártó, rézműves, mézeskalácsos, ács stb. 1980-tól választották külön a történeti iratanyagot Történeti Dokumentáció néven, ekkor 1168 darabot

leltároztak be, ez a szám mára 19.530-ra nőtt. A múzeumba került legnagyobb helytörténeti tárgyegyüttesek: 1980-ban és 1983-ban a Veress-anyag, 1993-ban a Banner-hagyaték, 2012-ben Kecskeméti Gábor emlékanyaga. Történeti gyűjteményünk egyik legértékesebb része több száz darabos képeslapgyűjteményünk, mely minden várostörténeti kutatáshoz nélkülözhetetlen.

Békés határleírása 1851-ből

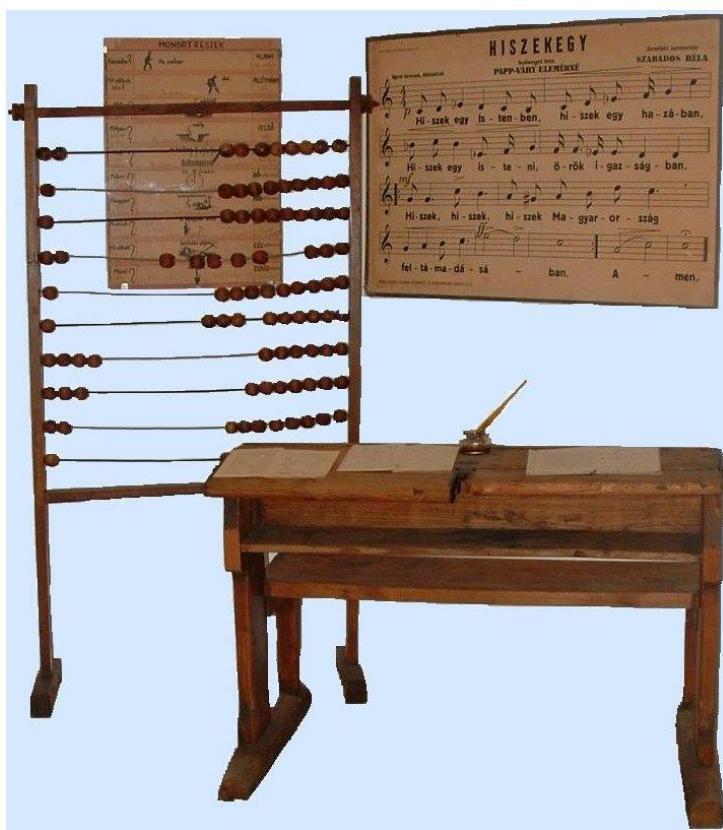
Az Iskolatörténeti Gyűjtemény anyagának gyűjtése 1981-ben, az Iskolamesteri Lakás nyitására kezdődött, külön gyűjteményként 1982 óta vezetjük, akkor 2080 darabot számlált, mára 2594 darabra nőtt. Legősibb darabjai a református egyházköztség tanítóinak javadalmazási íve az 1700-

as évek végéről, és egy 1817-es Kis Katekizmus. A gyűjtemény anyagának nagyobbik része a 20. század első feléből származik.

A múzeum képzőművészeti gyűjteményét már 1956-ban külön leltározták, 1982-ben került külön szakleltárkönyvbe, ekkor 123 darab volt, ma 216 darabos. Főképpen névadónk

anyagát gyűjtjük. Az iparművészeti gyűjteményt szintén külön leltározták már 1956-ban, 1982-ben került külön szakleltárkönyvbe, ekkor 29, ma 45 darab. A gyűjteményben jórészt lakberendezési és dísz tárgyak vannak. 1985-ben, a Nagyházban nyílt kiállítással kezdődött a Békés-Tarhosi Énekiskola anyagának gyűjtése, a gyűjtemény ekkor 262 darabos volt. A legnagyobb gyarapodás 2007-ben történt, ekkor Dr. Gyarmath Olga hagyatékával 1941 darabra bővült a gyűjtemény, ma már 2813 tételünk van. 1946-54 között működött az iskola, ma már az emlékére 1972 óta évente megrendezett BÉTAZEN anyagát is gyűjtjük.

Fotógyűjteményünket már 1956-ban Fényképek címen külön oldalakon tartották nyilván az osztatlan leltárkönyvben, ekkor 135 fotót dokumentáltak. 1968-ban ez a szám 1162, 1980-ban, a fotók szabályos, hiteles fotóleltárkönyvbe való átvezetésekor már 1786 volt. Fotóanyagunk mennyisége folyamatosan nő, ma 12.366 darabot számlál. Értékes része az a több tucat

Elemi iskolai tanterem részlete az állandó kiállításból, 1920-as évek

„verzós” fotó, ami fotóműteremben, a korabeli profi fényképész nevével ellátott papírra van feldolgozva. Legértékesebbek természetesen a bizonyíthatóan békési fényképészhez, békési fotóműteremhez köthetőek. Több száz fotónk van különböző városi eseményekről (állami ünnepek, várossá avatás, földrengés, árvíz) ugyanúgy, mint a paraszti tevékenységek részleteiről, városi épületekről, városkörnyéki, ma már nem létező tanyaépületekről. Jelenleg van digitalizálás alatt a fotótár filmanyaga, melyet elkészülte után a nagyközönségnek is szeretnénk bemutatni.

(Megnyugodhatnak Durkó Antal örökségének „lenyúlását” vizionáló lokálpatriótáink, 1968 óta tárgyi anyagunk majdnem ötszörösére, dokumentum- és fotóanyagunk majdnem 14-

szeresére, a teljes gyűjteményi anyag több, mint tizenegyszeresére nőtt. A gyarapodás több, mint fele a szakmuzeológusok idekerülése után történt.)

Egyre gyarapodó gyűjteményi anyagunkat és szakmuzeológusaink kutatásait a nagyközönség számára tematikus kiállításokban mutatjuk be. Régen elmúlt már az az idő, amikor egy-egy múzeum minden tárgyát ömlesztve, a laikusok számára érthetetlen összevisszaságban tárta a látogatók elé. Ma már arra törekszünk, hogy tárgyainkon keresztül egy-egy régészeti kultúrát, egy-egy történeti korszakot, egy-egy mesterséget, egy-egy néprajzi témát magyarázatokkal ellátva, komplexen, legfőképpen az érdeklődő, de hozzá nem értő látogatók számára érthetően, testközelbe hozva mutassunk be. Az érdeklődők szinte beleképzeltetik magukat egy-egy korszak mindennapjaiba, egy-egy tevékenység napi rutinjába. Megvalósulhat ezzel az az írásunk elején szereplő megfogalmazás, miszerint a múzeum, mint legizgalmasabb kulturá-

lis intézmény kultúrák és a jelenkori ember találkozási helye. A modern kornak megfelelően ehhez már különböző (múzeumonként változó anyagi források függvényében) digitális technikák is rendelkezésünkre állnak. Aki tehát hiányolja a múzeum ezirányú munkáját, helyi tematikus tárlatok rendezését, annak ajánljuk, ne csak kritizáljon, időnként látogasson is el hozzánk. Kiállításaink sorában helyet kapott már régészeti gyűjteményünknek, békési kismesterségek múzeumunkban őrzött esz-

Névadónk, Jantyk Mátyás festménye Kossuth Lajosról, a képet az érdeklődők a Városháza dísztermében láthatják

közanyagának, békési céhek történetének bemutatása éppúgy, mint városunk elmúlt évtizedeinek krónikája. Emlékszobát, emlékkiállítást nyitottunk (ma már nem mind látható) Banner János régészprofesszornak, a múzeumalapító Durkó Antalnak, a békési kötődésű Veress-családnak, Kecskeméti Gábor olimpikonnak. Kocsigyártó műhelyt rendeztünk be (már lebontottuk) a Tájházban, az érdeklődők elé tártuk a békési vesszőfonást, a Békés megyei magyarok népművészetét, néprajzi gyűjteményünk főkötetit, vállkendőit, fejkendőit, falvédőit. Kiállítást készítettünk gimnáziumunk történetéről, 1848 békési napjairól, régi békési képeslapokról, régi népi hangszerekről, Szikszay Sándor mézeskalácsos mester munkásságáról, a közlekedés, szállítás, teherhordás múltjáról, békési népi gyermekjátékokról. Bemutattuk Povád-zugi, borosgyáni, kastélyzugi ásatásunk leleteit. Régi gyógymódokról, a Dél-Alföld népi hangszereiről, a farsangtól pünkösdig terjedő népszokásokról, az uradalmi gőzmalomról éppúgy beszámoltunk, mint a békési várról, mint a megye középkori székhelyéről, múzeumunk történetéről. Részletesen feldolgoztuk városunk sportjának, a Békés-Tarhosi Énekiskolának, a békési gyógyfürdőnek, városunk történetírásának, főterünknek, címerünknek krónikáját. Konferenciával egybekötött nagyszabású emlékkiállítást rendeztünk névadónk, Jantyk Mátyás festőművész születésének 150. évfordulója alkalmából. De megemlékeztünk városunk első díszpolgáráról, Kossuth Lajosról, a Városháza 110, a Bérház 130 éves épületéről, Békés török uralom alatti időszakáról. Néprajzi anyagunkat felhasználva felidéztük a békési szücsbűvészt, a régimúlt gyermekjátékait, a kenyérbűvészt, a ruházat, a cserépedények készítésének mozzanatait. Nem utolsósorban, városunk képzőművészei is bemutatkoztak nálunk egy-egy tárlat erejéig, így az érdeklődők láthatták Kuttyik Gergely†, a FAMME, Csuta György, Szabó Julianna, Petrovszki Pál†, Kállai Júlia†, Görgényi Tamás festőművész, Püski Sándor, Diószegi Eszter grafikusművész, Kocsor Imréné, Lukács Eszter népművész, Dávidné Gyarmati Zsuzsa népi iparművész, Gázsó János, Apáti Nagy Lajos fotóművész, Horváth Hajnalka alkotóművész alkotásait. Hosszú előkészületek után 2000-ben végre átadhattuk 5 termen átívelő állandó régészeti-történeti-néprajzi tárlatunkat a Nagyházban.

terségek múzeumunkban őrzött esz-

Szakmuzeológusaink tevékenysége nyomán közművelődési és múzeumpedagógiai munkánk is megújult, tematikus tárlatvezetést és kézműves foglalkozásokat kapcsolunk a múzeum gyűjteményére támaszkodó kiállításainkhoz. Az 1990-es évek óta a történelemtanításhoz kap-

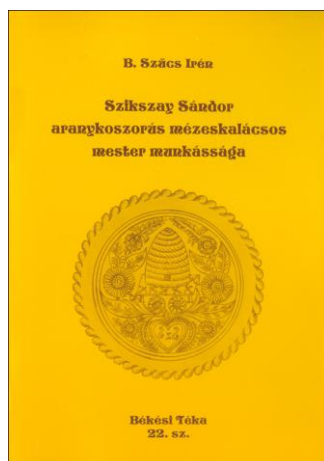

Az iparművészeti gyűjtemény berendezési tárgyai az igazgatói irodában

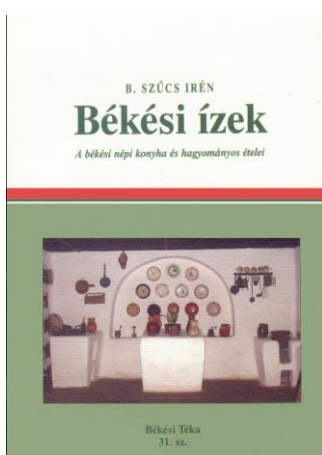
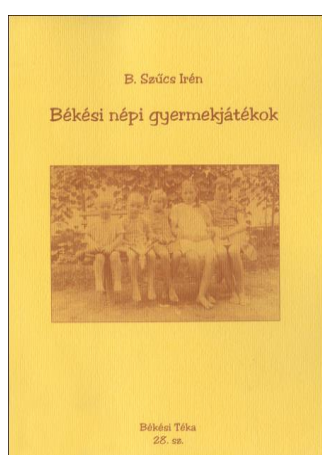
csolódóan általános és helytörténeti témájú múzeumi órákat tartunk általános és középiskolás diákoknak, 2007 óta minden nyáron kézműves tábort szervezünk. 2012 óta a diákok ingyenes foglalkozások keretében látogathatnak el hozzánk a Múzeumok Világnapján (május 18), szintén 2012 óta veszünk részt a Múzeumok Éjszakája (június 24., Szent Iván éjszakája) országos rendezvénysorozatban. 2017-ben, „Gyere velünk a múzeumba” projektünk során, melyet minisztériumi pályázatból finanszíroztunk, Békés, Tarhos, Murony, Bélmegyer, Mezőberény, Köröstarcsa (a volt békési járás) összes óvodájából a nagycsoportos gyermekek megtekintették a Körös-vidék madárvilágáról szóló kiállításunkat, aláfestésként madárhangokat hallgattunk a gyerekekkel.

Gyűjteményeinkre és szakmuzeológusaink kutatásaira alapozva 1984-ben indítottuk kiadványsorozatunkat, mely már az 55. számnál tart. A **Békési Tékában** a múzeum munkatársai adják közre kutatásaik eredményét, illetve külső kutatók írásait jelentetjük meg. Városunk története, néphagyománya, kiemelkedő személyiségei iránt érdeklődők ezeket ma is olvashatják, múzeumunkban meg is vásárolhatják. Közreadtuk már múzeumunknak és régészeti gyűjteményének, városunk képzőművészetének, sportjának, első községi iskolájának történetét, gimnáziumunk krónikáját, Békés várossá avatása óta eltelt évtizedeinek változásait. Publikáltuk a békési céhek, városunk 1848-as történéseinek múzeumunkban őrzött emlékeit, főként gyűjteményünket. Megjelentettük jelentős békési kötődésű személyiségek életrajzait, Karacs Terézét, Szikszay Sándor aranykoszorús mézeskalácsos mesterét, a múzeumalapító Durkó Antalt. Írtunk Veress Endre történetíróról, Hepp Ferencről, Kecskeméti Gábor békési olimpikorról, B. Szabó Istvánról. Színes katalógust készítettünk névadónk, Jantyk Mátyás életéről és műveiről. A környék néphagyományai iránt érdeklődők olvashatnak a békési népi gyermekjátékokról, a békési népi konyháról és hagyományos ételeinkről, az utolsó békési halászról. De publikáltuk Durkó Antal néprajzi gyűjtéseiből megőrződött népmondáinkat, békési néphitről és népi gyógyászatról, régi mesterségekről, nevezetes békésiekről szóló anyagát éppúgy, mint Márton László tanyasi, pusztai fotósorozatát. Befogadtuk sorozatunkba Ferenczi Sándor békési hidakról, Rostás István a Körösök vízrajzáról, Nagy Ildikó a békési zsidóságról, Seres István a török uralom utáni újjátelepülésről, Farkas Lászlóné a Békés-Tarhosi Énekiskoláról szóló írásait éppúgy, mint Sz. Kürti Katalin rövid önéletrajzi írását.

A Békési Téka néhány száma

Sorozatunkban kiállítási katalógusok is megjelentek, ma is aktuális a Tájházat bemutató és a Nagyház állandó régészeti, történeti, néprajzi kiállításához kapcsolódó kiadvány, mely utóbbi egyben vázlatos várostörténet is az érdeklődők számára. Eddig felsorolt, nagyközönségnek szóló ismeretterjesztő írásokon túl magas színvonalú, szakemberek által lektorált szakmai tanulmányok is helyet kaptak a sorozatban, Békés címeréről, váráról, ortodox templomáról. Szakmuzeológusaink publikálnak országos szakfolyóiratokba, szakkönyvekbe (Archaeológiai Értesítő, Néprajzi Látóhatár, Honismeret, Rálátás, konferenciakötetek), időről-időre jelentkezünk szakmai tanulmányokkal a Békés Megyei Múzeumok Közleményeiben, minden évben hosszabb ismeretterjesztő írásokkal a helyi Békési Újság Kalendáriumában. Múzeumunk képanyaga és szakembereink közreműködése nélkül nem jelenhetett volna meg az elmúlt évek várostörténeti trilógiája, az „Üdvözet Békésről”, „Ízig-vérig Békés” és a „Fejezetek Békés város történetéből” című kiadvány.